

прычыне немагчымасці забеспячэння яго доўгатэрміновага захоўвання), **якія** пастаянна захоўваюцца ў музеі і ўключаны ў музейны фонд.

6. Не пазбаўлены Кодэкс і асобных граматычных недахопаў (хутчэй за ўсё, выкліканых недаглядам праз аб'ём тэксту): **звесткі аб аўтары** [2, с. 70] (трэба: *аўтару*); і **бюджэта горада Мінска** [2, с. 77] (трэба: *бюджэту*); некаторых сэнсавых хібаў, напрыклад: *1.4. дзеяч культуры і мастацтва – работнік культуры і творчы работнік, якія маюць ганаровыя званні Рэспублікі Беларусь у сферы культуры і (або) іншыя дзяржаўныя ўзнагароды Рэспублікі Беларусь за дасягненні ў сферы культуры* [2, с. 4] (слова *іншыя* збыткоўнае).

Такім чынам, рэдактарскі аналіз Кодэкса Рэспублікі Беларусь аб культуры паказвае, што гэты афіцыйна-справавы тэкст, з аднаго боку, адпавядае асноўным патрабаванням да мовы заканадаўных актаў, але, з другога боку, мае патрэбу ва ўдасканаленні пры ўнясенні ў яго змяненняў і дапаўненняў.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Жаўняровіч, П. Даведнік літаратурнай праўцы: арфаграфічны, пунктуацыйны, лексічны, граматычны, сінтаксічны, тэхнічны ўзроўні / П. Жаўняровіч; уст. слова В. Іўчанкава; пад. рэд. В. Іўчанкава. – Мінск: Адукацыя і выхаванне, 2017. – 448 с.
2. Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб культуры: уступае ў сілу з 3 лютага 2017 г. – Мінск: Нац. цэнтр прававой інф. Рэсп. Беларусь, 2016. – 272 с.
3. Лексікалогія сучаснай беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. А. Я. Баханькова. – Мінск: Навука і тэхніка, 1994. – 463 с.
4. Слоўнік беларускай мовы / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Н. П. Еўсіевіч [і інш.]; навук. рэд. А. А. Лукашанец, В. П. Русак. – Мінск: Беларус. навука, 2012. – 916 с.

Сяргей Зелянко

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
(г. Мінск, Беларусь)*

АКТУАЛІЗАЦЫЯ ВЕРБАЛЬНАГА ЗНАКА «МАЛАЯ РАДЗІМА» Ў ЖУРНАЛІСЦКІХ ТЭКСТАХ (на матэрыяле выданняў Выдавецкага дома «Звязда»)

У матэрыяле разглядаецца семантыка вербальнага знака «малая радзіма» пры яго актуалізацыі ў журналісцкіх тэкстах. Вызначана, што канцэптуальнае поле вербальнага знака «малая радзіма» ў дыскурсе дру-

каваных беларускіх СМІ ўтвараецца сістэмай пэўных семантычных каардынат. Пашырэнне сэнсавага значэння паданалізнага вербальнага знака ў журналісцкіх матэрыялах адбываецца праз апісальныя канструкцыі са станоўчай канатацыяй.

Ключавыя словы: вербальны знак; малая радзіма; журналісцкі тэкст; метафарызацыя; канцэпт; канцэптуальнае поле; канцэптуалізацыя; канцэптуальная адзінка.

У 2018 г. журналісты беларускіх друкаваных СМІ ў паведамленнях звярталіся да вербальнага знака «малая радзіма» больш часта, чым у папярэднія гады. Безумоўна, падобная тэндэнцыя да актуалізацыі паданалізнай адзінкі ў сродках масавай інфармацыі Рэспублікі Беларусь, перш за ўсё, выклікана экстралінгвістычным фактарам – абвяшчэннем 2018 года ў нашай краіне Годам малой радзімы. Сённяшнім журналістам абавязкова трэба памятаць: «Сучасны глабальны інфармацыйны паток, арыентаваны на апэратыўнае ўспрыманне адрасатам, уяўляе сабой сукупнасць узаемазвязаных знакавых сістэм ці кодаў, якія ствараюцца адрасатам у працэсе камунікатыўнага акта» [1, с. 33]. Такім чынам, супрацоўнік СМІ павінен паклапаціцца, каб адрасат паведамлення (чытач, глядач, слухач, інтэрнэт-карыстальнік) адназначна ўспрымаў паведамленне, што і назіраецца ў прааналізаваных прыкладах.

У большасці матэрыялаў, як гэта і можна было папярэдне прагназаваць, семантычнае напаўненне метафарызаванага азначэння «малая радзіма» звязана з лакацыяй – месцам нараджэння і (або) месцам, дзе пэўная асоба правяла гады маленства: *Сёння кожны школьнік ведае, што малая радзіма нашага песняра – Стаўбцоўскі раён, а калі казаць дакладна – Нёманскае ўзбярэжжа, на якім маляўніча размясціліся былыя хутары – Акінчыцы, Альбуць, Смольня* (Звязда. 24.03.2018); *З Рачоўшчынай цесная павязь у паэта Міколы Янчанкі, гэта малая радзіма драматурга і празаіка Васіля Ткачова* (Звязда. 31.08.2016); *Пасёлак Глуша – малая радзіма Алеся Адамовіча* (Звязда. 22.07.2017); *Сураж – малая Радзіма і юрыста, эканаміста Захара Кацэнеленбаума* (Звязда. 19.04.2017); *Магу назваць некалькі імёнаў тых, хто нарадзіўся на гэтай зямлі: Іван Мележ, Міхась Дрынеўскі, Міхась Фінберг, гэта кіраўнікі урада Уладзімір Сямашка, Анатоль Тозік, Міхаіл Русы і іншыя знакамітыя людзі. Іх малая радзіма – Палессе* (Звязда. 12.08.2014); *Полацк – малая радзіма Францыска Скарыны* (ЛіМ. 12.08.2014); *Ушачы – малая радзіма Рыгора Барадуліна <...> А яшчэ ва Ушацкім раёне*

нарадзіліся два народныя пісьменнікі – Пятрусь Броўка і Васіль Быкаў, паэтка Еўдакія Лось. Ушачы – таксама малая радзіма і гэтых знакавых для краіны асоб (Звязда. 26.02.2018); *Малая радзіма таленавітага этнографа, фалькларыста і нарысіста Паўла Шнілёўскага – вёска Шытілавічы* (Звязда. 03.10.2013) і інш. У прыведзеных прыкладах паміж журналістам і аўдыторыяй не павінна ўзнікаць ніякіх камунікатыўных непаразуменняў, паколькі рэцэпцыя інфармацыі «праходзіць пры іх узаемапаразуменні, што азначае наяўнасць пунктаў дотыку моўнага свету аўтара і свету чытача» [2, с. 111].

У некаторых артыкулах вербальны знак «малая радзіма» выкарыстоўваецца не для абазначэння пэўнага рэгіёна Беларусі ці населенага пункта, а для наймення ўсёй краіны: *Па-другое, такія святы збіраюць выхадцаў з гэтых мясцін, у тым ліку з блізкага і далёкага замежжа. Яны прывязджаюць са сваімі дзецьмі, унукамі. І наша задача паказаць ім, што Беларусь, іх малая радзіма, жыве, квітнее. Магчыма, хтосьці з іх захоча вярнуцца ў родныя мясціны* (Звязда. 05.06.2015); *Мая малая радзіма – гэта мая вялікая Радзіма, Беларусь!* (Полымя. 51/2016); *А калі наогул, – падсумоўвае спадар Мікалай, – то ў кожнага чалавека, які трохі пажыў на гэтай зямлі, ёсць, як мне здаецца, не проста малая радзіма, якую трэба ўсім сэрцам берагчы, ёсць Бацькаўшчына* (Звязда. 23.05.2015). У першым прыкладзе азначэнне «Беларусь – малая радзіма» апасродкавана экстралінгвістычным фактарам (іншая краіна жыхарства герояў публікацыі – этнічных беларусаў), у другім – інтралінгвістычнымі (гіпербалізацыяй, мастацкім перабольшваннем, якія выкліканы станоўчымі пачуццямі рэспандэнтаў).

Вербальны знак «малая радзіма» ў частцы прааналізаваных журналісцкіх матэрыялаў суправаджаецца апісальнымі характарыстыкамі модусу *памяці*, што звязана з настальгічнымі ўспамінамі герояў публікацый (ці іх адсутнасцю) пра месца нараджэння, пра гады дзяцінства і сталення: *Тое месца, дзе пабачылі мы свет, заўсёды ўспамінаецца: гэта наша малая радзіма* (Голас Радзімы. 20.07.2018); *Гэта не іх успаміны і не іх малая Радзіма. Якая – толькі цяпер я гэта зразумела – дзякуючы такім вось успамінам і жыве вечнай стрэмкай у сэрцы* (Звязда. 29.06.2018); *...у кожнага, куды б ні прывяло жыццё, ёсць малая радзіма, куточак, куды імкнуцца думкі і дзе застаецца памяць пра цябе* (Звязда. 06.08.2013).

«Вяртанне на малую радзіму» як працэс, які апасродкаваны модусам «памяці», таксама знаходзіць сваё адлюстраванне ў выданнях

Выдавецкага дома «Звязда»: Нядаўна ў славу таі Неглюбцы Веткаўскага раёна праходзіла свята «Кросенцы», на якое сабраліся і цяперашнія, і былыя (малая радзіма не хоча адпускаць) жыхары – ганаровыя госці, самадзейныя артысты (Звязда. 03.10.2018); Але малая радзіма ніколі не адпускала іх (Звязда. 04.09.2013).

У некаторых журналісцкіх матэрыялах канцэптуальная адзінка «малая радзіма» карэлюе з апісальнымі характарыстыкамі модусаў «жыцця» і «смерці» і іх семантычнымі складнікамі: *Саматэвічы – гэта вядомае месца на карце Магілёўскай вобласці. Калісьці вялікая і квітнеючая вёска на беларуска-расійскім памежжы, з цікавай гісторыяй і старажытным помнікам архітэктуры, малая радзіма Аркадзя Куляшова, стала... прывідам. Да чарнобыльскай катастрофы там было больш за тысячу двароў, а цяпер засталіся толькі 8 хат і 13 жыхароў* (Звязда. 27.09.2013); *...паняцце «малая радзіма» – гэта найперш веданне гісторыі месца, дзе нарадзіўся, і лёс людзей, якія жылі і паміралі тут* (Звязда. 21.03.2018); *А яшчэ, асабліва калі малая радзіма – невялікая вёска, якая ціха памірае сваёй смерцю, цвеліць душу непазбыўнае пачуццё віны, што ты яе, выправіўшыся аднойчы шукаць лепшай долі, ужо тады, калі яшчэ звінела вуліца галасамі, сядзелі бабулі на лаўках і вяртаўся надвечоркам з поля вялікі вясковы статак, пакінуў з гэтай смерцю сам-насам* (Звязда. 16.02.2018); *Я ганаруся, што нарадзіўся і жыву на палескай зямлі. Вядома, дзе б я ні быў, малая радзіма – заўсёды ў сэрцы* (Звязда. 25.09.2018).

На сёння адбываецца значнае пашырэнне семантыкі вербальнага знака «малая радзіма». Так, у газеце «Звязда» адзначана некалькі выпадкаў суаднясення наймення «малая радзіма» з адукацыйнай сферай. Па-першае, з установай адукацыі: *Ваша школа – гэта ваша малая радзіма, дабрабыт якой залежыць толькі ад вас* (Звязда. 04.09.2018); *У наступным годзе БДПУ адзначыць свой 105-гадовы юбілей, і мы ўжо распачалі падрыхтоўку да яго: запускаем конкурс «БДПУ – мая малая радзіма»* (Звязда. 21.06.2018). Па-другое, з працэдурамі і з’явамі, якія суправаджаюць працэс навучання: *Малая радзіма жыве не толькі ў памяці і не толькі ў курсавых работах, было б добра, каб яна ўвасаблялася ў работах для конкурсу* (Звязда. 01.09.2018).

Цікавай з гледжання ўплыву сацыякультурных і гістарычных аспектаў на канцэптуалізацыю пэўнай адзінкі з’яўляецца актуалізацыя ў журналісцкіх тэкстах вербальнага знака «малая радзіма» са значэннем гідроніма: *На Палессі шмат рэк і азёр. Гэта мая малая радзіма. Я тут*

вырас. Немагчыма нарадзіцца ў такім месцы і не любіць прыроду (Звязда. 02.10.2018); *Малая радзіма для паляшучкі Праскоўі ПАЛУКОШКІ – гэта найперш яе вёска Альманы – старажытнае паселішча на краі балота, найвялікага ў Еўропе. <...> Альманскія балоты – таксама малая радзіма Праскоўі* (Звязда. 20.09.2018).

Вобраз «малой радзімы», які фарміруецца адпаведным вербальным знакам ва ўсіх прааналізаваных публікацыях, адназначна пазітыўны, не выклікае ў чытача негатыўных пачуццяў і эмоцый. Увогуле, як падкрэсліваюць даследчыкі, «для сучаснага носьбіта мовы выражэнне эмоцый – надзвычай актуальная патрэба, абавязковая ў зносінах» [3, с. 273]. Так, у частцы журналісцкіх матэрыялаў актуалізацыя вербальнага знака «малая радзіма» адбываецца пры суправаджэнні апісальнымі канструкцыямі, якія ствараюць дадатковае становішча ўражанне: *Нас грэе наша малая радзіма* (Звязда. 28.06.2017); *Мая малая радзіма, мая малая вёсачка так і называецца – Малыя Навікі. Тут, у самой назве, столькі месца для жарту: «Ці будзеш паэтам вялікім, калі ты з Малых Навікоў!..»* (ЛіМ. 26.09.2018); *Малая радзіма стала для яго не толькі прыстанкам спакою, але нават сапраўдным алімпам: тут ён зрабіўся майстрам жыванісу, набыў свой уласны творчы стыль* (Звязда. 20.06.2018); *Як раскажаў на творчай сустрэчы ў бібліятэцы Анатоль Бутэвіч, натхненне яму заўсёды давала малая радзіма* (Звязда. 21.06.2018); *Малая радзіма дае вялікія магчымасці для развіцця і самарэалізацыі* (ЛіМ. 03.05.2018).

Такім чынам, можна канстатаваць, што канцэптуальнае поле вербальнага знака «малая радзіма» ў выданнях Выдавецкага дома «Звязда» ўтвараецца сістэмай семантычных каардынат: *частка краіны, краіна, адукацыйная ўстанова, гідронім*. Пашырэнне сэнсавага значэння паданалізнага вербальнага знака ў журналісцкіх матэрыялах адбываецца выключна праз апісальныя канструкцыі са становішчам канатацыі.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Горбач, В. А. Кагнітыўны аспект метанімічнага ўздзеяння ў крэалізаваных тэкстах рэкламы / В. А. Горбач // Слова ў кантэксце часу : да 85-годдзя прафесара А. І. Наркевіча : зб. навук. прац / пад агул. рэд. В. І. Іўчанкава. – У 2-х т. Т. 1. – Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2014. – С. 33–38.
2. Зелянко, С. В. Журналісцкі тэкст у сітуацыі постмадэрна / С. В. Зелянко // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2007. – № 2. – С. 107–112.
3. Лук’янюк, Ю. М. Экспрэсіўнасць як адна з лінгвастылістычных асаблівасцяў камунікацыі ў сацыяльнай сетцы Facebook / Ю. М. Лук’янюк // Журналісты

ка-2017: стан, праблемы і перспектывы : матэрыялы 19-й Міжнар. навук.-практ. канф., 16–17 ліст. 2017 г., Мінск ; рэдкал. : С. В. Дубовік (адк. рэд.) [і інш.]. – Вып. 19. – Мінск : БДУ, 2017. – С. 271–274.

Віктар Іўчанкаў

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

(г. Мінск, Беларусь)

ПА ТЭЛЕФОНЕ ЦІ ПА ТЭЛЕФОНУ: ГРАМАТЫЧНАЯ СПАДЧЫНА ПРАФЕСАРА А. І. НАРКЕВІЧА

Па працах прафесара А. І. Наркевіча прасочваецца дынаміка меркаванняў лінгвістаў XX стагоддзя наконт пашырэння ў беларускай мове выкарыстання канчатка *-е* ў месным склоне назоўнікаў з цвёрдай асновай, выяўляецца грамадзянская пазіцыя вучонага і гартаванне ўласнай навуковай думкі ў асэнсаванні крыніц роднай мовы.

Ключавыя словы: граматыка; назоўнік; канчатак; катэгорыя асабовасці/неасабовасці; націскная пазіцыя; норма.

Шасцідзясятая гады мінулага стагоддзя сталі пераломнымі для фарміравання асноў беларускай граматыкі. З’явілася «Граматыка беларускай мовы», у якой упершыню сістэмна прааналізаваны характэрныя для таго часу літаратурныя нормы і вызначаны асноўныя граматычныя адхіленні ад яе. Справядліва адзначалася, што двухтомнік стаў эталонам для ўсёй навуковай грамадскасці. Праз дваццаць гадоў выдаецца «Беларуская граматыка», задача якой бачылася ў «выразнай нарматыўнай накіраванасці» [1, с. 5].

Па працах прафесара А. І. Наркевіча можна прасачыць дынаміку меркаванняў лінгвістаў XX стагоддзя наконт пашырэння ў беларускай мове выкарыстання канчатка *-е* ў месным склоне назоўнікаў з цвёрдай асновай.

Праілюструем гэта данымі з трох крыніц – «Граматыкі беларускай мовы» [2], выдадзенай у 1962 годзе, дзе аўтарам адпаведнага раздзела быў Аркадзь Іосіфавіч, манаграфіі прафесара «Назоўнік: Граматычныя катэгорыі і формы» [3], што выйшла ў свет у 1976 годзе, і «Беларускай граматыкі» 1985 года [1], у якой раздзел «Марфалогія» пісалі іншыя вучоныя (П. У. Сцяцко, П. П. Шуба, Г. У. Арашонкава, Т. П. Бандарэнка і Л. М. Грыгор’ева).